

lokale politieke elite, die veelal zelf een direct belang in een kaperschip had, kon een aanzienlijke groep reders en ondernemers goed geld verdienen aan de oorlog.

Marjolein 't Hart

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

N. Mens, met bijdragen van G. Andela, e. a., *De architectuur van het psychiatrisch ziekenhuis* (Wormer: Inmerc, 2003, 335 blz., €53,-, ISBN 90 6611 089 9).

In dit boek staat de aandacht voor zorg- en woonomgeving van psychiatrische patiënten centraal. Dit boek hanteert een historisch perspectief en leidt de lezer langs, soms achterhaalde, oorspronkelijke uitgangspunten en de recente ontwikkelingen van het bouwen voor psychiatrische patiënten. De direct betrokken lezers, patiënt-cliënt én verzorger, kunnen eigen opvattingen en ervaringen prima toetsen aan die van anderen. Elke andere geïnteresseerde lezer — van bouwer tot omwonende — zal zich gretig verdiepen in één of meer van de aangeboden essays.

Aan de indeling van het boek is uitdrukkelijk aandacht besteed. Elk hoofdstuk vormt een onderdeel van de hierboven genoemde rode draad, maar is daarnaast gelukkig ook uitstekend op zichzelf te lezen. Er is ongewone zorg besteed aan het gidsen van de lezer: elk hoofdstuk of essay wordt bovenin elke pagina inhoudelijk geduid. De hoofdtekst op witte pagina's beschrijft cruciale momenten binnen de ontwikkeling van zorg en het bouwen van grensverleggende, eigentijdse woonvormen in de psychiatrie. De thematische uitweidingen op grijsgetinte achtergrond vind ik zelf het meest interessant. Zij spreken tot de verbeelding, zijn herkenbaar en confronteren scherp met het eigen wereld- en mensbeeld. Het boek eindigt met gedegen registers; onder andere inzake gebruikte literatuur, personen en plaatsnamen.

In het eerste hoofdstuk worden de aanzetten in Frankrijk ('Hôpital pour deux cent fous curables', 1788) en Engeland (William Tuke, de quaker die het principe van de 'moral treatment' introduceerde) mooi beschreven. Ook de oorspronkelijke ideeën van de Gentenaar Guislain (1796-1860) met betrekking tot het bouwen voor en verzorgen van psychiatrische patiënten komen aan de orde. Guislain kreeg als één van de eersten gedaan dat Vlaamse dolhuizen geestesgestoorden niet langer lieten 'verwilderden' of hospitaliseren in een gevangenis voor gestoorden. Hij streefde naar 'architectuur als het onvolprezen gereedschap voor de nieuwe therapeutische behandeling.'(40) In dit essay worden direct al lijnen getrokken naar vergelijkbare ontwikkelingen in Nederland. Het aanpassen van het bestaande regiem en de behandel-systematiek in het Willem Arntsz Huis te Utrecht door prof. dr. Schroeder van der Kolk vond gelijktijdig plaats en wordt in drie pagina's toegelicht. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de interessante biografie van Guislain.

Diverse tijdvakken en ooit dominante zorgideeën worden in dit boek besproken. Vanzelfsprekend krijgen de affaires rondom het Dolderse Dennendal ruim aandacht. De tijdgeest van de jaren zeventig wordt hier welhaast vlammend bevlogen beschreven. Terecht: het gelijk — achteraf — van de psychiater Frans van Klingeren is nu op pregnante wijze zichtbaar in onze hedendaagse samenleving. De van oudsher vanzelfsprekend landschappelijk (geïsoleerde?) ligging van de oude gestichten zoals Veldwijk te Ermelo of Dennenoord in Zuidlaren, krijgt

hierdoor betekenis. Het essay 'De beslotenheid geopend' (Gerrie Andela, 204-213) zet dit klassieke uitgangspunt fraai in het moderne daglicht; de lezer krijgt hier zicht op de ontwikkeling van de landschappelijke (her)inrichting van bestaande en nieuwe locaties voor psychiatrische zorg.

Veel psychiatrische ziekenhuizen, die de afgelopen decennia de status van (rijks)monument verkregen, zagen of zien zich nog steeds geplaagd voor de uitdaging, enerzijds het monumentale karakter van het gebouw te behouden en anderzijds de gebruiks- en werkruimten, de woon- en zorgfuncties te actualiseren in de geest van de zich steeds vernieuwende inzichten betreffende wonen en verzorgen.

Het essay 'Van gevangenschok naar hotelsuite' (Cor Wagenaar en Noor Mens, 162-167) beschrijft de veranderende inzichten met betrekking tot de inrichtingseisen. Het uniforme, zake-lijk anonieme interieur van cellen of slaapzalen wordt verruild voor de eigen, persoonlijk ingerichte woon-slaapkamers, met een eigen deur en een eigen sleutel. De oude verpleeginrichtingen met een kloosterlijk karakter, de nieuwste woonvormen met gedurfde architectuur die op IJburg of in Almere mensen tot omkijken zouden dwingen, dit boek beschrijft het allemaal. Het is royaal geïllustreerd met fraaie foto's van instellingen en afdrucken van oorspronkelijke (bouw)tekeningen. Slechts 24 pagina's van de 335 bevatten alleen tekst. Tal van (voor)ontwerpen, losse schetsen, tuinplattegronden en -inrichtingen dragen bij tot verbeelding. De relatie tussen de hoeveelheid tekst en afbeeldingen is voorbeeldig. Visueel is er veel te genieten en het boek leidt de lezer langs veel psychiatrische instellingen in Nederland.

Noor Mens heeft, in samenwerking met anderen, dus een mooi boek gemaakt! De uitgave *De architectuur van het psychiatrisch ziekenhuis* is véél meer dan een verhandeling over de ontwikkelingsgeschiedenis van de gestileerde woon- en leefomgeving van een psychiatrische patiënt. En hoewel Mens in het voorwoord aangeeft dat de wetenschappelijke pretenties bescheiden zijn en er slechts hoofdlijnen beschreven worden, is de term standaardwerk niet misplaatst.

W. G. van Dijk

J. M. A. Maenen, *De invoering van het metrieke stelsel in Nederland tussen 1793 en 1880. Aspecten van een beschavingsproces* (Dissertatie Nijmegen 2002; [han.maenen@wanadoo.nl], 2002, viii + 309 blz., ISBN 90 9016218 6).

J. M. A. Maenen heeft voor zijn proefschrift het zeer interessante onderwerp van de invoering van het metrieke stelsel in Nederland gekozen. Tegenwoordig vinden wij het werken met het metrieke stelsel vanzelfsprekend. We kunnen ons eigenlijk niet meer indenken dat we niet in meters en kilo's zouden meten en wegen en dat we ons, als we zouden verhuizen van Groningen naar Amsterdam, een ander systeem van gewichten en maten eigen zouden moeten maken dan in Groningen werd gebruikt. En als we dan uiteindelijk aan de nieuwe gewichten waren gewend en daarna van beroep veranderden, bijvoorbeeld door apotheker te worden, dan moesten we wat gewichten betreft weer helemaal opnieuw beginnen. Wat een zegen dat deze toestand is opgeheven!

Maenen laat overtuigend het moeizame van de introductie van het metrieke stelsel zien. Nadat men in dit boek gelezen heeft over de tegenwerking en tegenzin waarmee de invoering van het metrieke stelsel in Nederland gepaard is gegaan, dan kan het verbazend worden genoemd dat het uiteindelijk toch gelukt is. Het is dan ineens heel begrijpelijk dat ze in Engeland en